

М.К. Аммосов төрөөбүтэ 105 сыйнын көрсө

МАКСИМ АММОСОВ САХА СИРИН КОМСОМОЛЬСКАЙ ТЭРИЛТЭТИН ТЭРИЙСЭЭЧИ

Биñиги урут М.К. Аммосов туñунан ыстатыаларбыгыгар ахтыбыгып курдук 1917 сыйлааы олуньтугааы революцияаан мянгайты долгуна Дьюкуускайга кулун тутар 3 күнүгээр биллибитэ. Учугутал семинариятын иккис кылааын үерэнэеччилийрэ Максим Аммосов, Степан Аржаков, үнүс кылаастан Платон Слепцов (Өйүунуский) ити күн үерэхтэгирэг кэлбэгэхтэрэ. Кинилэр революционер-большевиктар салалталарынан революционнай сорудахтары толортуу сыйльдыбыгытара.

Ити күн киñитгэргэ «Дом народного собрания» Ем. Ярославской, С. Орджоникидзе, Г. Петровской салайлан, тэрийэн ылыппыт революционнай миитиннэргэргэ сценаа президиум аттыгар М. Аммосов уонна П. Слепцов «Аан дойду пролетариадара, холбоун!» — дизэн лозунгаах, ики унун ураафаска тириллибит улахан кыñыл бывааы ере тутан турбуттара. Миитин киñиттэн демонстраннай Интенционаллылы-ыллыны, «Аан дойду пролетариадара, холбоун!» дизэн лозунуу илдээ улахан уулусса устун хаамсыбыгыгара. М. Аммосов уонна П. Слепцов бывааы демонстрация иннегэр ере тутан испитэрэ. Ити революция бываааа эзэ Максимаах Платон ити бывааах анныгагар үйэлэрин тухары турбуттара.

Ол сый ыам ыйын 23 күнүгээр (эргэнэн) Ярославской, Петровской, Орджоникидзе уодаа революция дыялалтыг гар ордук эрчимээхтийг кытта кинн Россияа барбыттара. «Эдэр

социал-демократтар» сорох чилиэнэр кинилэр Покровскайга дээри атаарбыгыгар. Ити курнууок чилиэнэ К. Атласова ахтарынан, Максим бээрэг эмптигэргэ сүүрэн тахсыбыт уонна хортууун устан баран: «Табаарыстар, социализм күнэ тафыста!» — дизэн ханыбыгааыт.

Өссө ити кининэ Максим «Хомустаах хамначчыттарын союун» тэрийэн уонна сэбиэттэр улэлэрин күүнүрдэ Нам улууңгар командировкаа тахса сыйльдыбыта. Максим ити сыйльдыбыта бэйзгин улууңгар революционнай сабыдьыллаах буолбута. 1917 сый ыам ыйын 9 к. уонна бэс ыйын 3 к. оногууллубут иккис революционнай ис хоноондо докумуоннаар бааллар. Мянгайты, Нам улууңун Хомустаах изñилизгин уопсаймунньязын 8 чаастаах улэ күнүн олохтуур, хамнааы эбии уонна комитетээ тэрийийн туñунан бороткуола (ЦГА, ЯАССР, Ф.1, опись 1, д. 19, Л. 17). Иккинэ, Дьюкуускайдааы күттал суюх буоллуутун общественнай комитетэн сэгтириллэх бюротуугар нэñилизкээ примирительний камераны олохтууруу, баайдар утарылаалларын чаянынан, Нам улууңун Хомустаах изñилизгин хара үлэñиттэрин союун суруктара (ЦГА, ЯАССР, Ф. 1, Оп. 1, д. 19, Л. 22-25). Бу докумуоннаар М. Аммосов ыйытынан, сүбэтийнэн оногууллубуттара. Итиниэхэе маарынгын биir докумуоннаар эмзэ ити сый үүс устар 25 к. Хатыг Арын изñилизгэр оногууллубут.

М.К. Аммосов ити сафана 20-ч саастааа. Ол да буоллар ре-

волюционнай үлэни ыытарга хайы-үйэ үнүлуччу дьюбуудаммыта. Биir балачча уустуктуук ейдэнуллубут тубэлгэн ыйар боладаах. Биллэрин курдук, сыйлынай большевиктар барбыттарын кэнэ, М.М. Виленская уонча кинилээх большевистской бөлөөү түммүтэ. Онно Максим эмзэ баара. Большевиктар содууруу барбыттарынан туннан эсердэр, меньшевиктэр, саха тойотторо бэйзээрин революцияны утарар үлэлэрин күүнүрдэн ыыппыттара. Анытыа улуустарыгар тахсан революцияны утары агитациялырьга оностуммуттара. Меньшевиктэрэн Попов М.Т., «Көнгүл ула союунттан» Терешкин М.Н. Буллүлүүр буолбуттара. Онно кинилэр кыттары утары охсунарга М.К. Аммосов кистэлэнинэйн Буллүлүүр сорудаы ылбыттара. Кинилэр кыттары дынг илэ аргыстар табыллыбат этаа. «Акепсин Күшинарев» борокуутунан Буллүлэббиттэрэ. М. Аммосов Граф Бизэрэгэр түнээн хаалтуултун общественнай комитетэн сэгтириллэх бюротуугар нэñилизкээ примирительний камераны олохтууруу, баайдар утарылаалларын чаянынан, Нам улууңун Хомустаах изñилизгин хара үлэñиттэрин союун суруктара (ЦГА, ЯАССР, Ф. 1, Оп. 1, д. 19, Л. 22-25). Бу докумуоннаар М. Аммосов ыйытынан, сүбэтийнэн оногууллубуттара. Итиниэхэе маарынгын биir докумуоннаар эмзэ ити сый үүс устар 25 к. Хатыг Арын изñилизгэр оногууллубут.

М.К. Аммосов 1918-1920 сыйларга Сибиргэ көсө сыйльдыбыта. Ити сыйларга ыччат орто-

туугар үлэлээнингээ элбэх сывратын биэрбите. Онно Омскайга, Красноярскайга уонна Иркутскайга комсомолу тэрийийнгэ уонна кинини беñргётүүгэ улахан салайар, тэрийэр үлэни ыыппыта.

Өссө 1919 сыйлаахха Дьюкуускай куоракка «Эдэр коммунист» дизэн ыччат кистэлэн курууога баара. Ити курууок үлэтэ М.К. Аммосовы кытта ыкса сибээстээ. Кини 1920 сыйлаахха Сибиреком Саха уобаланыгар боломуучайынан аманьыта. Дээ ол иин, М. Аммосов 1920 сый үүс устар 1 күнүгээр Иркутской куораттан «Эдэр коммунист» курууок аатыгар комсомолу тэрийэр туñунан телеграмма ыыппыта.

Онно кини Саха сиригэр комсомолу тэрийэх охсор хайаан да наадлааын ыыбыта уонна комсомолу хайдах тэрийэрэг ыйытыкардий бэрбите. Телеграммаа ыынччы этиллибитэ:

«... рабочий уонна баанынай ыччат ортотуугар бары үлэ ыччат Российской Коммунистической Союунан эрэ ыытыллар, итнэнтэн атын ханынк да союз билинниллибэт; Союз соруга — коммунизмы тиñээр тимий тутааччылары, пролетариат дыялалтын бэрниилиэхтий, сознательнайдык салбааччылары итигээ — дизэн.

Сибир комсомолун тэрийээчилэртэн биir дээстэрэ М.К. Аммосов ити телеграмма Саха сириин комсомолун тэрийийн тэрүтүнэн буолбута. Онон 1920 сый үүс устар 18 к. Дьюкуускай куоратыгчытун уопсаймунньяа ыытыллыбата. Онууха комсомолга мянгайты суртууу сафаламмыта. Бириэмэнэй Устаап бигэргэтиллибитэ. Тэрийэр комитет талыллыбата. Ити мунньях уобалас бары үлэнйт, үерэнэечи ыччаттарыгар ынтырыы таарыбат. Олийн 1920 с. үүс устар 18 к. Саха сиригэр комсомольской тэрийлэгэ терүтгэммит күнүнэн

М.К. Аммосов 1920 с. бэсийн сангатыгар кестэн эргиллэн кэлэн баран, Саха сиригэр Советскойбылааны беñргётүүгэ баарайд үлэни ыыппыта. Кини 1921 с. сэтийнни мянгайты аганыгтар П. Ойуунускийдыйн тахсаннаар, Нам улууңгар партията суюхтар улуустааы конференцияларын ыыппыттара. Кинилэр ити конференцияа уоттаахтеленнеэх тыллары этэн, урукку олох баайдар былаастара батталааын, санга олох — Советской былаас үлэнйт норуут былаанаа буоларын изñилизньээр ырыльгчы көрдөрбүттэрэ.

1921 сый үүс устар ортотун сафана Намга комсомол ячайката аан мянгай Нам оскуолатын үерэнэечилэртэн тэрийлибигэ. Кининэ тэрийэеччинэн комсомол губкомун инструктор таб. Колосов (Грязнухин) этэ. Итиниэ комсомолга киризэхтэрин баалаахтар 40-ча үерэнэеччи ыччат кестүбүтэ. Комсомолга кириэрэг «Мин» дизэн аан бастаан И. Кымов (Посельской) ууммут. Комсомол ячайката 7 киниттэн быыбардаммыг. Кини секретарынан И.И. Кымов таллылыбигэ.

Ити сафана комсомол губкомун секретарынан М.К. Аммосов дэвээ, биir гээ үлэлэñэеччитэ Р.И. Цугель этэ. Кырьдаас комсомолец И. Кымов М.К. Аммосов комсомолееттара кэлэн дойду истигээ олоудун, Саха сириээ баалынчынныырыт, хаста да дакылааттааытын Дьюкуускайга сыйльдан истибт. Биir холобуру аяллаахха, 1921 с. кулун тутар 17 к. ыраах Буллуу куоратыгар, уездааы мянгайты комсомольской конференция аныллыбигэ. Онно мунньяхх бочуутаах председателинэн М.К. Аммосовы Дьюкуускайга үлэлии сырьгтавына талбыйтар. Кинин оччотооуга ыччат хайдаахтаах курдук ыткыттыра итнэндэ кестэр.

В.НИКИТИН,
«Колхоз сирдьитэ»
ханынаттан. 1961 с.